

VALORI ARTISTICE ROMÂNEȘTI ȘI UNELE SÂRBEȘTI ÎN COLECȚII DIN ȚĂRILE VECINE

Eugen Glück

În cursul unor cercetări efectuate în diferite colecții din Ungaria și Yugoslavia au fost identificate numeroase valori de artă românești încă insuficient cunoscute în țară.

Acesta este motivul care ne-a determinat să le prezentăm în cele ce urmează.

1. În colecțiile Muzeului de Artă Industrială (Ipar Művészeti Múzeum) din Budapesta am identificat primul grup de piese aparținând artei vechi românești.

Secția de orfevrărie deține un omofor arhieresc,¹ realizat în stil brâncovenesc la sfârșitul secolului al XVII-lea ori la începutul secolului al XVIII-lea. Piesa are $L = 81,5$ cm.

Identificarea și datarea s-a făcut pe baza inițialelor meșterului "E.V." cunoscut ca autor și a altor lucrări în epocă.

Tot în secția de orfevrărie se găsește o cădelniță² din bronz în formă de glob ($D = 10,5$ cm, $I = 14$ cm). În semiglobul inferior apar în basorelief 4 imagini de sfinți. Piesa poartă și ea amprenta artei brâncovenesti din jurul anului 1700 și provine, după toate probabilitățile din Transilvania.

În colecția postbizantină a acestui muzeu a ajuns o Evanghelie (Iași, 1762)³ produsă în tipografia lui Grigore Stancovici.

Dincolo de valoarea bibliografică a acestei cărți vechi românești, ajunsă la mare distanță de centrul tipografic care a produs-o, Evanghelia este ferecată în metal, ornamentată cu basoreliefuri turnate și aurite. Pe prima copertă, la colțuri apar cei 4 evangheliști iar în medalionul central Sf. Atanasie.

În același fond se păstrează o icoană pe lemn reprezentând pe Sf.Ezechiel⁴, executată în tempera în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dimensiunile piesei 30 x 40 cm. Inscripțiile în limba română cu alfabet chirilic.

O altă icoană românească identificată îl reprezintă pe Isus Hristos Învățător, pe tron, înconjurat de apostoli (19,5 x 19,5 cm).⁵ Executată în tempera pe lemn, atribuirea s-a făcut pe baza textului în limba română cu caractere chirilice care apar pe icoană.

În sfârșit, cea mai valoroasă piesă de artă veche descoperită în colecția Muzeului de Artă industrială din Budapesta este o icoană bizantină din secolul al XVII-lea reprezentând o Deisis (I = 60 cm)⁶ executată în ulei și tempera pe lemn. Textul din cartea ținută de Isus este scris cu caractere grecești.

Atribuită de specialiștii muzeului maghiar “școlii italo-bizantine” icoana provine din colecția Prințului Știrbei, fiind achiziționată din Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

2. Al doilea grup de valori românești le-am identificat în Galeria Istorică de Portrete (Törteneti Képcsarnok).

Menționăm aici două acuarele realizate la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pandant, reprezentând un țăran și o țărăncă în port românesc (15,1 x 9,8 cm).

Bărbatul cântă din fluiet unui al doilea personaj, tot în port popular, care ascultă culcat pe iarbă, iar femeia vine de la târg cu o coșniță în mână, având și ea în fundal, un al doilea personaj feminin, o țărăncă călare.

Autorul lucrărilor, nesemnat, pare să fie, după textul explicativ din partea de jos a imaginii, un neamț.

3. Însemnate valori de artă aparținând de data aceasta românilor macedonieni care au trăit în Ungaria, se găsesc în Muzeul Bisericii ortodoxe din Miskolc. (Fig. 1,2)

Menționăm un potir din aur, o cruce și un sfeșnic triplu destinat unui arhiepiscop.⁷

Tot în această colecție se păstrează picturile realizate de Teodor Gruntovici și cercul său artistic, refugiat în 1750 din Moscopole în bazinul intracarpatic.

Aici a executat în anii 1765 - 1771 pictura din biserica Rackeve

Fig. 1,2

(azi devenită biserică ortodoxă sârbă), iar în jurul anului 1772 pictura de la biserica din Székesfehévár (azi ortodoxă sârbă).

Din lucrările realizate de Teodor Gruntovici la muzeul din Miskolc a ajuns o icoană de mari dimensiuni reprezentând “Încoronarea Mariei”, o schiță pentru icoana “Nașterea Sf.Ioan Botezătorul” datată 1767 și semnată, și icoanele “Sf.Naum din Ohrida” și “Cina cea de taină”.

Alături de lucrările lui Gruntovici în colecția de artă bisericească de la Miskolc se găsește și o “Încoronare a Maicii Domnului” semnată de Iovan Cete Grabovan (1720 - 1780).

Tot aici a ajuns în împrejurări necunoscute un antemis de la Iași din 1762 și un portret al mitropolitului Andrei Șaguna, nesemnat, executat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

4. Colecția de artă bisericească ortodoxă de la Kecskemét, amplasată în așa zisa “Curte Greacă” conține piese care au aparținut în trecut comunității locale, grecești și romano-macedonene.

Cea mai mare parte din piese au fost aduse din Grecia în secolele XVII și XVIII.

Menționăm dintre acestea, două cruci de procesiune și doi prapori care au pictate pe pânză icoana “Maicii Domnului cu Pruncul” și “Învierea Domnului”.

Dintre icoane consemnăm “Isus Hristos Învățător”, “Învierea lui Lazăr” și o icoană împărătească reprezentându-l pe Sf.Nicoale care provine din primul iconostas al bisericii din secolul al XVIII-lea.¹¹

5. La Muzeul de Arte Frumoase (Szépművészeti Múzeum) din Budapesta au ajuns în timp diferite opere de artă modernă și contemporană românească.

Din creația pictorului G.D.Mirea (1852 - 1934) în muzeul budapestan am identificat o pictură în ulei reprezentând un “Bărbat necunoscut” (45 x 35 cm), datat 1882 și prezentând o dedicație în limba franceza, “prietenului meu Paltin”.

Hans Burhardt (1858 - 1937) este reprezentat în Muzeul de Arte Frumoase printr-o lucrare în ulei de mari dimensiuni (195 x 145 cm) intitulată “Pârâul”.(Fig. 3)

Mihai Simonidi (1870 - 1933) figurează cu un “Portret de

Fig. 3

femeie” având în fundal ca peisaj laguna venețiană și Catedrala San-Marco. Lucrarea este realizată în ulei pe pânză. (Fig. 4)

Fig.4

Un loc special în aceste lucrări aparținând unor artiști români sau de altă naționalitate, originari din Transilvania, îl ocupă lucrările pictorului Frantz Neuhauser (1763 - 1836), aparținând ultimei perioade de creație, “Cetatea Mare” (73,8 - 78,8 cm) și “Piatra Boilor”, datată 1832, (73,8 x 77,8 cm) reprezentând peisaje executate în ulei.

Din creația pictorului Octav Smighelschi (1866 - 1912) muzeul budapestan posedă 3 lucrări, un “Autoportret” (48 x 41 cm) și două lucrări cu temă religioasă, “Isus Hristos” (60 x 43,7 cm) și “Profetul Ieremia” (60 x 43,7), toate executate în ulei.

Din creația contemporană menționăm o lucrare semnată de Corneliu Baba (1906 - 1997) intitulată “Spaimă” achiziționată de muzeu în anul 1982 direct de la artist.

Artista Ligiă Macovei (1916 - 1998) este reprezentată printr-un “Portret de femeie cu pălărie roșie” (55,5 x 46 cm).

Florica Cordescu (1914 - ?) figurează cu un pastel “Peisaj la Dunăre” (41,5 x 33 cm), Brăduț Covaliu (1924 - 1991) cu un ulei pe carton reprezentând portretul unei fete, intitulat “Ileana” (55 x 33 cm).

Trecând în continuare la cercetările efectuate în Yugoslavia,

la Varsac, acestea sau desfășurate în două lăcașuri de cult.

În urma separației ierarhice între biserica ortodoxă română și sârbă (1864), enoriașii români din Varsac au reușit după lungi tergiversări să-și creeze o parohie proprie și să ridice, pe cheltuiala lor o biserică.

Iconostasul a fost realizat în anii 1911 - 1913 de pictorul Virgil Simonescu și cuprindea 18 scene. Dintre acestea menționăm în registrul de jos "Isus și Samariteanca", pe ușa împărătească "Buna Vestire", lângă ușile diaconale, icoanele împărătești "Sf.Nicoale" și "Sf.Ioan Botezătorul", din registrele următoare "Intrarea în Ierusalim" și "Înălțarea la cer".

Pe tronul arhieresc Virgil Simonescu a pictat o altă icoană a Sf.Nicolae.

Zidurile interioare ale bisericii sunt și ele acoperite de fresce executate de mai mulți pictori printre care și deja menționatul Simonescu.

Al doilea lăcaș din Varsac în care există valori realizate de artiști proveniți din actualul teritoriu al României este Catedrala Sf.Nicolae, atribuită la separație în exclusivitate ortodocșilor sârbi.

În trecut însă atât catedrala cât și centrul episcopal au jucat un rol important în viața bisericească și culturală a românilor.

Catedrala a fost construită în anii 1783 - 1785. Iconostasul actual a fost pictat de Pavel Durcovici (1805 - 1807) și este compus din 42 de scene.

Frescele aparțin mai multor pictori, care au lucrat aici la date diferite, Karlo Rudolf (1805 - 1808), Simon Iacsici (1807 - 1808), Mihail Popovici din Oravița (1808). Acesta din urmă a pictat Sf.Apostoli Petru și Pavel și Sfânta Treime, ambele fresce având dimensiunea de 130x260 cm.

Am găsit în biserică și urmele penelului lui Nicolae Popescu, care a lucrat aici în 1875, executând o frescă cu "Sfânta Treime", iar în absidă imaginile "Sf. Gheorghe", "Sf. Ioan Botezătorul" și "Sf.Vasile cel Mare".

O altă biserică care merită o atenție deosebită este "Uspenska Crkva" ridicată în anul 1793 - 1799 în care există un iconostas din anul 1809 de Arsa Theodorovici, artist care a pictat și iconostasul

Catedralei românești din Giula și ucenicii săi.

În ceea ce privește curtea episcopală ridicată începând cu anul 1757, încheiată în 1887 în stil baroc, cu fațada în stil Biedermeier (1834 - 1840) și căreia i se imprimă în perioada 1902 - 1904 o fizionomie secesionistă, aici ne interesează capela cu hram "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril".

Pictura acestei capele îi aparține pictorului Nikola Neskovici, care a fost în slujba episcopului Iovan Gheorghevici Dordevici și care în anii 1761, 1763 și 1765 realizează cele 79 de icoane care compun iconostasul.

Tot în capelă se păstrează azi copia icoanei "Maicii Domnului Bezdinskaia" care a aparținut mănăstirii Bezdin, ridicată în 1919 din ordinul episcopului din Timișoara odată cu retragerea trupelor jugoslave din Banatul de răsărit, conform hotărârii Conferinței de pace.

În sălile Palatului episcopal sunt expuse lucrări aparținând lui Nikola Neskovici, Iovan Alexici, Ștefan Alexici.

Dintre lucrările lui Iovan Alexici menționăm, icoana "Sf. Nicolae" datată 1925 și "Sf Arhangheli Mihail și Gavril", datată 1931.

În Galeria de portrete a episcopilor care au păstorit eparhia Varsac-Caransebeș, seria de portrete începe cu Iovan Gheorghevici Dordevici (1749 - 1769) pictat în două lucrări de Johann Michael Wagner, ambele de dimensiuni mari (218 x 136 cm; 224 x 138 cm).

Portretul mitropolitului Nenadovici (1749 - 1768) a fost executat post-mortem de Teodor Crăciun (1781). Originalul lucrării este expus astăzi la Muzeul Bisericii Ortodoxe Sârbe din Beograd.

În sfârșit, nu lipsesc din Palatul episcopal nici obiectele vechi de cult; un sfeșnic din 1539, o bederniță din secolele XVII - XIX, șase cupe din metal aurit, trei inele episcopale, mitra episcopului Dordevici.

NOTE

1. Nr.inv. 71145.
2. Nr.inv. 70642.
3. Nr.inv. 70352.
4. Nr.inv.70211.
5. Nr.inv. 69943.
6. Ntr.inv 70150.
7. Nr.inv. 58/3966-67.
8. Nr.inv.XVIII/372.
9. Au fost văzute în 1994.
10. Ibidem, 1997.
11. Ibidem.
12. Văzută în 1998.
13. Mulțumim pentru sprijinul acordat I.P.S. Antilohi, fost episcop de Varsac, actualmente mitropolit în Muntenegru.